

Ryszard Groń

"Truth as gift : studies in medieval Cistercian history in honor of John R. Sommerfeldt", ed. M. L. Dutton [et al.], Kalamazoo 2004 : [recenzja]

Collectanea Theologica 75/4, 237-241

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przypadku nie było takiej możliwości w obliczu wdrażanej z nowym impetem postanowień reformy gregoriańskiej, co też w konsekwencji miało tłumaczyć jego długo przemyślane (nie, jak dotychczas uważano, nagle) powołanie zakonne. Ostatnią dyskusyjną sprawą jest kwestia dwuetapowego w czasie powstawania traktatu o przyjaźni, a mianowicie 1147, za jego włodarzenia filialnym opactwem Revesby (1 cz.), i dokończenie tego dzieła w latach 1160-1167. Można było przynajmniej zaznaczyć te wszystkie elementy w przypisie.

Mimo tych nielicznych mankamentów, które nie wnoszą nic istotnego w dzieło pierwszego tłumaczenia na język polski traktatu o przyjaźni, należy pochwalić pracę młodego doktoranta. On sam zaznacza, że podjął się dzieła niejako pionierskiego, ryzykując zastosowanie nowego słownictwa z dziedziny uczuć i intelektu, w które tak obfituje język Aelreda, dotychczas nieznaną na polskim gruncie medievalistycznym (por. s. 12-14). Dzięki pracy M. Wylęgały, czytelnik ma, jak „kawa na ławę”, podany cudowny kąsek literatury klasycznej średniowiecza, dotychczas w ogóle nieznaną, bo będący w cieniu wielkiego Bernarda z Clairvaux (1090-1153). Należy życzyć mu ukończenia pracy doktorskiej, nad którą obecnie pracuje, i mieć nadzieję, że nie będzie to jego ostatnie tłumaczenie ze spuścizny aelrediańskiej.

Ryszard Groń, Chicago

Marsha L. DUTTON, Daniel M. LACORTE, Paul LOCKEY (red.), *Truth as Gift. Studies in Medieval Cistercian History in Honor of John R. Sommerfeldt*, Cistercian Publications, Kalamazoo, Mich., 2004, ss. 588.

Z okazji 40-letniej działalności naukowo-pedagogicznej profesora Johna R. Sommerfeldta, jego przyjaciele i uczniowie: Marsha L. Dutton, Daniel M. LaCorte i Paul Lockey, zadbali o uhonorowanie go specjalnym jubileuszowym wydaniem Księgi Pamiątkowej, pt. *Prawda jako dar. Studia ze średniowiecznej cysterskiej historii*. Gdy się czyta *Wstęp* do tego dzieła autorstwa Marshy L. Dutton (s. XXV-XXXVI), okazuje się, że stajemy przed wielką charyzmatyczną osobowością ukrytą za murami ścian uniwersyteckich. Warto tu pokrótce przybliżyć tę postać, pewnie zupełnie nieznaną w polskim środowisku teologicznym.

John R. Sommerfeldt jest znanym amerykańskim teologiem i historykiem monastycyzmu okresu XII-wiecznego średniowiecza. Jego szczególną dziedziną badawczą jest problematyka cysterska, a dokładniej duchowość św. Bernarda z Clairvaux i Aelreda z Rievaulx. Wychował się w Dearborn, Michigan, i na Uniwersytecie w Michigan pobierał pierwsze szlify naukowe z dziedziny historii średnio-

wiecznej. Swoje zainteresowania problematyką cysterską rozpoczął podczas studiów, decydując się przedstawić pracę doktorską z myśli Bernarda, którą obronił w 1960 r. na podstawie pracy, pt. *Konsystencja myśli w dziełach Bernarda z Clairvaux: Nauka o przewodnictwie mistycznym w XII w.*

Po pierwszych latach studiów uniwersyteckich otrzymał jednoroczne stypendium na wyjazd do Niemiec, na Albert-Ludwigs-Universität we Freiburgu w Breisgau (1954-1955). Wtedy poznał swoją przyszłą żonę, Patrycję Levinske, z którą rok później (1956) wziął ślub. Następnie studiował historię, teologię i filozofię na Uniwersytecie Notre Dame w Indianie, stając się później instruktorem historii na Uniwersytecie w Stanford w Kalifornii, by wreszcie wrócić na Uniwersytet w Zachodnim Michigan. Tu przedstawia rozprawę doktorską i staje się asystentem profesora historii. Wtedy rozpoczyna działalność organizacyjną.

W 1960 r. z jego inicjatywy powstaje Instytut Medievalistyczny, który w 1962 r. organizuje pierwszy Kongres Studiów Medievalistycznych. Zapraszając co dwa lata badaczy z całego świata, ale również i studentów z różnych dziedzin dotyczących epoki średniowiecza, dopiero co rozpoczynających swoją karierę uniwersytecką, kongres stał się z czasem znanym i jedynym w swoim rodzaju środkiem wymiany myśli na temat współczesnych studiów medievalistycznych. W 1970 r. zdecydowano się organizować go już co roku; taki stan trwa po dziś dzień. W tym roku obchodzono go już po raz czterdziesty, i zapewne nie ma badacza z dziedziny medievalistycznej, który by o nim nie słyszał. Jest to wielkie dzieło Johna R. Sommerfeldta.

Oczywiście w trakcie organizacji kongresów cały czas je ulepszano, rozszerzając jego specjalizacje i doskonaląc kompetencje. Od 1970 r. organizuje się w ramach Kongresu Konferencje Studiów Cysterskich przy współpracy o. Bazyla Penningtona (z opactwa św. Józefa w Spencer, Massachusetts). W 1973 r. Uniwersytet w Michigan zaprasza na swój teren biura wydawnictwa Publikacji Cysterskich, w wyniku czego powstaje Instytut Studiów Cysterskich, który udostępnia olbrzymią bibliotekę manuskryptów średniowiecznych do użytku studentów i badaczy; własność opactwa Getsemani w Kentucky. W 1976 r. we współpracy ze (zmarłym w 2003 r.) bratem Paschałem Phillipsem powstaje z kolei Centrum Studiów Kontemplacyjnych. Na podobnej zasadzie zaprasza się również do współpracy inne instytuty z całego świata, szczególnie gdy chodzi o organizowanie sesji poszczególnych specjalizacji. Ostatnio wydana książka, z okazji 40. Międzynarodowego Kongresu Studiów Medievalistycznych, (*40th International Congress on Medieval Studies, 5-8 May 2005*), wymienia aż 626 takich sesji organizowanych przy współpracy i sponsoringu 198 organizacji.

Oczywiście należałoby również wspomnieć o działalności naukowo-pedagogicznej Johna Sommerfeldta. W latach 1965-1978 był profesorem Historii Średniowiecza na Uniwersytecie w West Michigan, później przeniósł się na Uniwer-

sytet w Dallas w Teksasie, gdzie do dziś wyklada Historię Mediewalistyczną, a w Anglikańskiej Szkole Teologicznej – Duchowość Chrześcijańską. Ma na swoim koncie wiele książek i artykułów, pełniąc społecznie i honorowo wiele funkcji (również ekumenicznych), których (z braku miejsca) tu nie jesteśmy już w stanie przedstawić.

Jak wspomnieliśmy wyżej, omawiana przez nas książka jest zbiorem artykułów bliskiego otoczenia prof. Sommerfeldta. Marsha L. Dutton we *Wstępie* tłumaczy jej tytuł: „Tytuł książki – «Prawda jako dar» – oddaje wagę tej rzeczywistości (rozumienia wydarzeń historycznych, ludzi i ich środowiska życia w świetle wiary, jak ją odbierali cystersi) dla Sommerfeldta, odzwierciedlając tytuł jego innego artykułu, poświęconego św. Bernardowi: «Bernard na temat nauki charyzmatycznej: Prawda jako dar»” (s. XXXI).

Książka składa się z dwóch zasadniczych części:

– wstępną (s. XV-XXXVI), przybliżającą i przypominającą osobę profesora, w skład której wchodzi: *Przedmowa* Paschala Phillipsa, *Listy gratulacyjne* od superiorów trapistów w Ameryce, opata generalnego cystersów, Maurusa Estevy Alsiny, oraz obecnego dyrektora Studiów Mediewalistycznych Western Michigan University, Paula Szarmacha, oraz *Wstęp* Marshy L. Dutton;

– oraz właściwą (s. 1-588), prezentującą osiągnięcia z dziedziny współczesnych studiów mediewalistycznych, z podkreśleniem ich specyfiki cysterskiej.

Na tę drugą część składa się 21 fachowych artykułów poprzedzonych na samym początku *Spisem skrótów* i zakończonych *Curriculum vitae* prof. Sommerfeldta, dokonanego przez Marshę L. Dutton. Głównym kluczem podziału artykułów, zauważa Dutton, jest nauka o miłości, krzewiona w cysterskiej „szkole miłości”, najpierw miłości Boga, Najświętszej Dziewicy, i w jej świetle ludzi. „Pozornie, więc, artykuły na temat historii i teologii są strukturalnie obramowane i historycznie oraz doktrynalnie wzięte w kontekst przez artykuły o miłości – miłości Boga od wschodu słońca i miłości jego matki Maryi przy jego zachodzie” (s. XXXI-XXXII). Ta ostatnia część zdania odnosi się do pierwszego i ostatniego artykułu tej książki, które niczym klamra ją otwierają i zamykają; pierwszy bowiem mówi o podstawach tej miłości tkwiących w Bogu, ostatni o jej maryjnym aspekcie.

Pierwszy artykuł (*Ostatni milenijny zwrot miłości*) autorstwa Bernarda McGinna, jest poświęcony sytuacji intelektualno-religijnej Europy Zachodniej na progu epoki cysterskiej, ściśle związanej z doktryną o miłości Boga i człowieka rozkrzewionej przez Bernarda z Clairvaux i przejętej przez Williama od św. Thierry i Ryszarda od św. Wiktora. Jego uzupełnieniem może posłużyć drugi artykuł (Giles Constable, *Św. Brunon z Kolonii i samotność*), podkreślający rolę samotności i odosobnienia w XI-wiecznej religijności, na przykładzie listu św. Brunona z Kolonii, twórcy kartuzów.

Następne dwie prezentacje dotyczą ciekawego przypadku afiliacji normańskiego opactwa Savignac do prężnie rozwijającego się Zakonu Cystersów w XII w.: Christopher Holdsworth, w swej *Afiliacja Savigny*), tłumaczy obustronne różnorodne przyczyny (również polityczne) i okoliczności tego faktu; Francis R. Swietek i Terrence M. Dennen natomiast w swej *Et inter abbates de majoribus unus (Opactwo w Savigny w Konstytucjach Cysterskich, 1147-1243)*, przedstawiają skutki i korzyści tego przyłączenia.

Kolejne trzy artykuły poruszają dwie inne gałęzie działalności cysterskiej, a mianowicie, organizowanie wypraw krzyżowych do Ziemi Świętej oraz życia zakonnego w Europie Zachodniej. Stosownie do tego, Georg T. Beech prezentuje panujące podczas wypraw krzyżowych relacje między chrześcijanami, Żydami i muzułmanami w Armenii, na podstawie relacji dwunastowiecznego historyka armeńskiego, Grzegorza Kapłana (*Mato znany historyk armeński na temat okresu wypraw krzyżowych: Grzegorz Kapłan (1136-1162)*); Thomas X. Davis (*Saga świętych kamieni: rozdzielenie domu św. Marii z Ovila*) opisuje natomiast dzieje klasztoru w Ovila w Hiszpanii, jego upadek podczas wojny domowej i odnowę związaną z przeniesieniem do San Francisco w Kalifornii (1931), wreszcie jego świeże nabycie przez mnichów z Nowego Clairvaux; Chrysogonus Waddell, z kolei, w swym *Corpus liturgicum cisterciense saeculi duodecimi (Uznanie dla Johna Sommerfeldta)*, zajmuje się aspektem liturgicznym organizacji życia zakonnego przez cystersów, opisując nowe krytyczne wydanie dwunastowiecznych manuskryptów cysterskich, które ofiaruje w dowód uznania dla prof. Sommerfeldta.

Zwartość bibliotek w zbiory manuskryptów i wydanych dzieł cysterskich stanowią treść dwóch kolejnych prezentacji: Cornalia Oefelein (*Zapomniana biblioteka siostr z Egelin: Lista ksiąg cysterskich opatek Marienstuhl w Egelin koło Magdeburga*) przedstawia listę ksiąg wydanych w XVII, XVIII i XIX w., stanowiących zbiór biblioteki niemieckich cysterek opactwa Marienstuhl; David N. Bell (*Wykaz rewolucyjnych ksiąg: przypadek z Les Echarlis*), omawia zbiór manuskryptów i ksiąg z francuskich klasztorów, szczególnie ich listę z XVIII-wiecznego Les Echarlis, wraz z ich porewolucyjną historią, kiedy to przeszły one na własność państwa.

Element doktrynalny spuścizny cysterskiej jest tematem następnych artykułów naszej książki. Luke Anderson poświęca go pierwocinom antropologii Bernarda z Clairvaux, jawiącym się na podstawie jego pierwszych dzieł duchowych (*Wczesna antropologia Bernarda: kategoria nie do końca sprecyzowana*); Aage Rydstrøm-Poulsen koncentruje się na augustyńskim wpływie na tematykę bernardyńskiej *De gratia et libero arbitrio (Augustyński Bernard z Clairvaux. Lektura De gratia et libero arbitrio)*; Emero Stiegman, na podstawie listów Bernarda do

bp. Henryka Murdac i Aelreda z Rievaulx wykazuje, że Bernard traktuje naturę biblijnie jako odzwierciedlenie stworzenia Bożego („*Lasy i kamienie*” oraz „*cień drzew*” w *mystyce św. Bernarda z Clairvaux*); Paul Lockey omawia z kolei stosunek Bernarda, Aelreda i Guerrica z Igny do Żydów (*Konfliktowa działalność cysterska w stosunku do Żydów*); Daniel M. LaCorte, przedstawia obraz opata jako nauczyciela i ojca w dziełach dwóch pierwszych ojców cysterskich (*Opat jako „magister” i „ojciec” w myśli Bernarda z Clairvaux i Aelreda z Rievaulx*); wreszcie Marsha L. Dutton, pokazuje wpływ Bedy Czcigodnego na nowe widzenie historii u Aelreda (*Historyk historyków: miejsce Bedy we wpływie Aelreda na nową historię jego czasów*).

Na ostatnie rozdziały książki składają się artykuły poświęcone trzeciemu ojcowi cysterskiemu, Williamowi od św. Thierry oraz reperkusjom mistyki cysterskiej na teologię późniejszej Reformy. M. Basil Pennington wprowadza w życie i działalność Williama, natomiast F. Tyler Sergent prezentuje współczesną bibliografię z nim związaną. Christopher M. Bellitto, na podstawie analiz Johna Sommerfeldta, wykazuje wpływ mistyki cysterskiej na teologię scholastyczną i pastoralną, podobną do tej jaką wykazywała teologia późniejszej Reformy (*Humanistyczna krytyka teologii scholastycznej: ciągłość w reformie średniowiecznej edukacji*); Dennis E. Tamburello, czyni analizy porównawcze mistyki Bernarda z koncepcją zjednoczenia mistycznego, jakie występuje w dziele *Przeciw libertynom* J. Kalwina (*Mistycyzm Johna Kalwina i traktat „Przeciw libertynom”*); Otto Gründler wprost pokazuje podobieństwa obydwu autorów w nauce o usprawiedliwieniu i uświęceniu.

Całość książki zamyka wreszcie prezentacja E. Rozanne Elder, pt. *Cienie na maryjnym murze. Cystersi i rozwój doktryny maryjnej*. Omawia ona historię teologii i pobożności maryjnej oraz ich przyczynę w tę historię wywołaną przez Zakon Cystersów.

Niniejsza pozycja jest fachową książką, ukazującą bogatą spuściznę cysterskich budowniczych Europy XII w. Polecamy ją wszystkim mediewalistom, szczególnie zainteresowanych problematyką cysterską. Ze względu na język angielski, w jakim jest napisana, a także z uwagi na jej wytrawnych autorów, pozwala poznać najnowsze światowe osiągnięcia z dziedziny studiów mediewalistycznych, a przede wszystkim docenić wkład ludzi, którzy stali się tu swoistymi autorytetami; a do takich należy niewątpliwie prof. historii w West Michigan University w Kalamazoo i Dallas, John R. Sommerfeldt. Polski czytelnik i badacz dziedziny mediewalistycznych styka się w ten sposób z jego osobą i twórczością oraz ze spuścizną jaką pozostawia, kreśląc dla innych nowe drogi badawcze. Tym samym ratuje każdego, kto ją czyta, od bycia posądzonym o zamykanie się w tych dziedzinach tylko w polskim zaścianku.

Ryszard Groń, Chicago